

דף פט

'מיגו דיכול למימר לא גירשתיה...' — התוס' הקשו מדוע יהא נאמן בטענה זו, והאמר רב המנוא האשה שאמרה לבעלה גרשתני נאמנת כנגד דבריו. ותרצו, כיון שתובעת כתובה אינה נאמנת. לא אמר רב המנוא להאמינה אלא כשבאה להינשא ואינה תובעת כתובה.

ומהרי"ק (בשורש עב) האריך לבאר בשיטת הרמב"ם שאינו מחלק בדבר, ולעולם נאמנת, אלא שאינה יכולה להוציא ממנו בטענה זו רק עיקר כתובה ולא תוספת. וכאן הלא אנו דנים לענין תשלום תוספת כתובה, ועל זה אמרו שאילו היה אומר לא גרשתיה היה פטור, [וטעם הדבר — מבאר מהרי"ק — לא משום נאמנותו, כי כאמור האשה נאמנת לומר גרשתני, אלא שממדרש כתובה יש ללמוד שאינו מתחייב לה בתוספת כתובה אלא לכשתנשא לאחר ללא הכחשתו, אבל כשהוא מכחישה אינו בכלל 'לכשתנשאי לאחר תטלי מה שכתוב ליכי']. עיין שם אריכות רבה בבאור הסוגיא לשיטת הרמב"ם.

'מיגו דיכול למימר לא גירשתיה יכול למימר גירשתיה ונתתי לה כתובתה' — הקשו התוספות, הלא נוח לו לטעון 'גרשתיה', ולהיפטר מחיוב שאר וכסות? ותרצו, שגם אם יאמר אשתי היא ייפטר, שדומה הדבר ל'טענו חטין והודה לו בשעורים' שפטור אף מדמי השעורים שהודה עליהם. אף כאן, כיון שהיא אומרת שאיננה אשתו, אינו חייב במזונותיה.

האחרונים (קצות החושן פת.ח. וזו גם כוונת מהר"ם שי"ף כאן) הוכיחו מדברי התוס' הללו שאין שיטתם כשיטת הרמ"ה (מובא ברא"ש סוף פרק 'המניח'. וכן הוכיח כשיטה זו באריכות הש"ך בסימן פח) שהטעם שפטור מתשלום השעורים, מפני שיכול לטעון 'משטה הייתי בך' כשהודיתי בשעורים, שאין הודאת בעל דין מחייבת אלא כשתבעו עפ"י עדים או בבית דין. והרי כאן ידוע שהיתה אשתו, והספק אם גרשה אם לא, ולא שייך כאן טענת 'השטאה', שהרי מוכרח הוא לנקוט באחת מן האפשרויות. ואף על פי כן כתבו התוס' שפטור, ומבואר שסוברים כטעמים האחרים שנאמרו בדין זה (ומובאים ברא"ש ובפוסקים שם); או מטעם 'מחילה', שבוה שטוענת גרושה אני, הרי היא מוחלת על חיובו במזונות, או מטעם 'הודאת בעל דין', שמודה שאינו חייב לה אותם.

ובספר הפלאה הקשה על טעם מחילה, הרי חיוב מזונות מתחדש מדי יום ביומו, וכיצד ניתן למחול על החיוב שלעתיד לבוא, לפי דברי הראשונים והפוסקים שאין אדם מוחל על דבר שלא בא לעולם? וכן הוסיפו האחרונים להקשות לטעם 'מחילה' בכמה פנים (ע' בהפלאה שם, ובטוב ראה ועוד). עוד הקשה הפני-יהושע: מהי קושיית הגמרא מדברי רשב"ג, הרי ניתן לומר בפשטות שסובר כאביו, רבן גמליאל, האומר: טענו חטין והודה לו בשעורים — חייב?

יש שתרצו (בני ציון (מיטאווסקי) סי' צט. וע' בחידושי רבי עזריאל הילדסהיימר כעין דבריו) שהכל מודים שיש כאן הודאה מצידה הפותרתו, כיון שלפי טענתה מוכרח הדבר שפטור, ורבן גמליאל החולק, דוקא ב'טענו חטין' חלק, שסובר שאין להוכיח מכך שתבע חטין ולא שעורים שמודה על שעורים, כיון שאפשר ששניהם אמת, משא"כ כאן. ממילא אפשר שגם הסוברים בעלמא שהטעם משום מחילה, היינו משום שסוברים שאין הוכחה מכך שלא תבע שעורים שהוא מודה עליהם, אלא הרי הוא כמוחל בלבד, אבל כאן כולם מודים שפטור משום 'הודאה'.

והגם שגם הבעל מודה שחייב — נמצא אפוא לפנינו מצב של הודאה כנגד הודאה, הלכך משאירים את הנכסים בחזקתו, ופטור. (כסברת הרא"ש בבבא בתרא קלד. וע' בקצוה"ח (פח.י) שהקשה הלא הבעל עומד בהודאתו ולמה לא נחייבו? ובחידושי ר' עזריאל כאן האריך לתרצו. וע"ע בחידושי ר"ח מטעלו בדין 'הודאה כנגד הודאה'; קהלות יעקב ב"ק כז, ד).

תירוץ אחר מצאנו לקושיית התוס', בשם רבי מאיר שמחה מדווינסק (מובא ב'דברי יחזקאל טז, י ובחרמ"ש —

ב"מ יז) שאף לפי טענתו שלא גרשה, פטור הוא ממוזנות, כיון שדין 'מורדת' יש לה, שהרי טוענת שאיננה אשתו. ולכן אין לו כל מניעה לטעון שאינה מגורשת. אלא שיש לומר שהתוס' מאנו בזה, שהרי לשיטתם אין היא נאמנת כלל, ואסורה להנשא לאחר, ומותרת לבעלה ללא קידושין, ולכן, אף שלפי דבריה היינו דנים אותה כמורדת, כיון שאין אנו מקבלים את דבריה כל עיקר, אינה נחשבת למורדת. אכן, לשיטת הרמב"ם שכשאומרת 'גרשתני' נאמנת לענין נישואין (אישות טז, כו), הרי היא 'מורדת' לפי טענת הבעל שעדין היא אשתו. (סברא זו נזכרת כבר בהפלאה כאן).

(ע"ב) 'אלא כולה רשב"ג היא וחסורי מיחסרא והכי קתני...' — הוצרך לומר כן, ולא אמר בקיצור חסורי מיחסרא והכי קתני — כי כיון שעכשיו מפרש 'שלא בגט' שאמר רשב"ג היינו שלא בגט ממש, אבל יש עדי גט, אין סברא שתנא קמא יחלוק בדבר, שאם כן במה תגבה מן הסכנה ואילך — לכך הוצרך לומר שאין כאן מחלוקת. (מהרש"א)

'ודלמא סמוך למיתה גירשה? — איהו הוא דאפסיד אנפשיה' — אף על פי שהיא גובה מהיתומים ולא ממנו — נחשב 'אפסיד אנפשיה'. ויש להביא מכאן סייעתא לשיטת הגאונים (לעיל פז) שנאמנות הבעל לאשה לפוטרה משבועה, מועיל ליורשיו אעפ"י שאינו מועיל ללקוחות — ומבואר שלענין יורשים אינו נחשב 'חב לאחרים', כיון שיורשים מכהו. (עפ"י קובץ שעורים אות שיט. וע' אילת השחר שהקשה הלא כמו שיש חשב שמא תגבה שוב מהיורשים, כן יש לחוש לגבייה חזרת מהלקוחות, ועל כרחך שסברת 'אפסיד אנפשיה' מועילה אף אם אינם נחשבים כמוהו, ע"ש).

דף צ

'קטן שהשיאו אביו כתובתה קיימת' — משמע שאעפ"י שאין נישואין לקטן, אין זו בעילת זנות. (כן כתבו התוס' בסנהדרין עו: ד"ה סמוך). אבל הרשב"א בתשובה (ח"א תתג, א'קפא, ח"ד רו) כתב שבעילת זנות היא ואסור הדבר, שכל שלא תקנו לו נישואין — בעילתו בעילת זנות. ועוד עלולה לצאת חורבה, שמא יסברו שהוא גדול וקידושיו קדושין, ואם תקבל קדושין מאחר לא יחוש לקדושין וכד'. ו'השיאו' קתני, לא 'משיאו' — כי לכתחילה אסור, ולא שנו זאת אלא להשמיענו דין כתובה. וע' גם בשלחן ערוך אה"ע (א, ג. וע"ש בהגר"א).

כתובת 'בעולת עצמו' — מנה או מאתים?

'קטן שהשיאו אביו — כתובתה קיימת, שעל מנת כן קיימה. גר שנתגיירה אשתו עמו — כתובתה קיימת, שעל מנת כן קיימה' — כתבו התוס' ועוד ראשונים שהחידוש שבדין זה הוא שכתובתה מאתים כבתולה, הגם שבזמן שגדל או נתגייר, כבר איננה בתולה.

ונחלקו הפוסקים האם דין זה שכתובתה מאתים, קיים רק כשכתב לה כתובה בתחילה כשלקחה בעודו גוי או קטן (שלטי הגבורים כאן; רמ"א אה"ע מג, א. וכן הוכיח הבית-שמואל (שם סק"ד) מתוס' דידן. ובבאר-היטב שם דחה הוכחתו), או אף כשלא כתב (חלקת מחוקק וט"ז שם).

ויש לעיין לפי שיטה זו האחרונה, מה דינו של הנושא אשה בערכאות, ולאחר זמן בא לקדשה כדת משה וישראל, האם כתובתה מאתים או מנה? שיש לומר, דוקא קטן שהגדיל או גר, שדעתם היתה מלכתחילה להתחייב בכתובה, אלא שהקידושין לא חלו בשעתו — כשקדשו אחר כך, על דעת הקיחה הראשונה קדשוה. אך בנידון זה לא היתה לקיחה על דעת קידושי ישראל כלל. או שמא עיקר הסברה היא שכל עוד לא פירש אחרת, אומדים דעתו שאין רצונו להרויח מחטאו שלקחה קודם ללא קידושין,

דף פט

קסו. האם אשה גובה כתובתה באופנים הבאים?

- א. הוציאה גט ואין עמו כתובה.
- ב. כתובה ואין עמה גט.
- ג. עדי מיתת הבעל; עדי גירושין.
- ד. שני גטין ושתי כתובות.
- ה. שתי כתובות וגט אחד; כתובה ושני גטין; כתובה גט ומיתה.

א. הוציאה גט ואין עמו כתובה; לדברי שמואל, במקום שאין כתובים כתובה, או במקום שכותבים והביאה ראייה שלא כתב לה — גובה כתובתה, ואינו יכול לטעון פרעתי. אבל במקום שכותבים כתובה — אינה גובה (שמא תשוב ותגבה בכתובה לאחר שימות. ע"ש"י). ולרב, בין במקום שכותבים בין במקום שאין כותבים — גובה עיקר כתובה, (ואין לחוש שמא תגבה אחר כך בהוצאת כתובה, כי לא תגבה בה אלא תוספת בלבד).

וכשהיא גובה, קורעים את הגט וכותבים על גביו גט זה קרענוהו לא מפני שהוא פסול אלא כדי שלא תחזור ותגבה בו פעם אחרת.

א. בעלי התוס' נקטו (עפ"י הסוגיא בב"מ יז) שלדברי האומר כותבים שובר (רבי יוחנן. ב"ב קע"א), וכן הלכה — אפילו במקום שכותבים כתובה, גובה כתובתה ואין יכול לטעון שחושש פן תוציא כתובתה לאחר מיתה ותגבה שוב, כי אומרים לו כתוב שובר ושמו. [וכתב הר"ן: דוקא לענין עיקר כתובה, אבל לגבי תוספת יכול לטעון 'פרעתי', שאין זה טוען אחר מעשה בית דין. וכתב המרדכי (ספ"י"ב רס"ה) שגובה כפי המנהג, ומביאים שתים או שלש כתובות מקרובות ונותנים לה כפחותה שבהן]. וכן נקטו גדולי אשכנז וצרפת, כפי שהראה והורה המהרי"ק (יט; קיד).

ויש סוברים שאעפ"י שכותבים שובר, אינה גובה כתובה בהוצאת גט ללא כתובה, במקום שכותבים כתובה (ער"ן בדעת הר"ף; רמב"ם אישות טז, כא-כב; וכן דעת ר"ח ורא"ש רי"ד ורי"א ז). וכששטר הכתובה בידה, אלא שבשל אורך הזמן לא נמצאו לה עדי קיום — כתב מהרי"ק (יט): נראה שגובה אף להרי"ף והרמב"ם, כי אין כאן שום ריעותא. ודוקא בטוענת אבדה כתובתי אמר הר"ף שאינה גובה, מפני שטענתה רעועה, כדברי הרמב"ן.
ב. לפרש"י להלכה אין כותבים שובר, הלכך במקום שכתב כתובה אינה גובה בגט לבד. ושאר הראשונים נקטו להלכה (עפ"י סתימת הגמרא במקום אחר) שכותבים שובר. והראב"ד (בהשגות על המאור) צידד לומר שבכתובה אין כותבים שובר, דלא כבשאר בעל-חוב.
ג. לכאורה נראה שמן הסכנה ואילך שאשה גובה כתובה בהוצאת הכתובה לבד, אינה גובה בהוצאת הגט ללא כתובה, למאן דאמר אין כותבים שובר — שמא תגבה שוב בכתובה).

ב. כתובה ואין עמה גט, היא אומרת אבד גטי והוא אומר פרעתיך ואבד שוברי (ואפילו אינו אומר שפרע אלא שאינו רוצה ליתן שמא תוציא גיטה פעם אחרת ותגבה בו. תוס' — בדעת שמואל) — לא תיפרע, חוששים שמא כבר גבתה על ידי הגט (שמואל, כפשטות המשנה).
ולדברי רב גובה תוספת כתובה, שלדבריו בגט ללא כתובה אינה גובה תוספת אלא עיקר, הלכך בכתובה ללא גט גובה תוספת. ואולם אם אין שם עדי גירושין אינה גובה כלום, מגו שיכול לומר לא גרשתיה יכול לומר גרשתיה ונתתי לה כתובתה.

לרבי יוחנן, אם יש עדי גירושין — גובה כל כתובתה, שהטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום, ואינו יכול לטעון הבי גיטך ואקרענו, שאומרת לו כתוב שובר. (תוס' ועוד, עפ"י בב"מ יז).

- ויש חולקים וסוברים שבמקום שכותבים כתובה אינה גובה אפילו לרבי יוחנן. (ראשונים בדעת הר"ף).
- רשב"ג אומר: מן הסכנה ואילך (שהיו יראים לשמור גטיהם מפני הגזירה), אשה גובה כתובה שלא בגט, ובלבד שיהיו עדי גירושין.
- א. כתבו התוס' שלדברי רבי יוחנן, מן הסכנה ואילך האלימו חכמים כח האשה שגובה אפילו ללא עדי גירושין הואיל ואי אפשר לה להביאם.
- ב. הלכה כרשב"ג, אם משום שמפרש דברי תנא קמא (כמו שפרשו אליבא דרב), אם משום שבכל מקום הלכה כמותו במשנתנו. ומשמע ברמב"ם (לענין בעל חוב) שמן הסכנה ואילך התקינו כן בכל מקום, ולא רק בשעת הסכנה עצמה. (עפ"י כסף משנה, מובא ברעק"א. וערש"ש).
- ג. אלמנה בין מן האירוסין בין מן הנישואין גובה כתובתה בעדי מיתה. במקום שכותבים כתובה — בגבייתתה צריכה למסור הכתובה ליורשים, ולמאן דאמר כותבים שובר אינה צריכה למסור הכתובה אלא כותבים שובר שלא תחזור ותגבה בבית דין אחר. וכן במקום שאין כותבים כתובה, כותבים שובר לדברי הכל. לדברי רב, צדדו בתוס' שגובה כתובה בעדי מיתה אף על פי שאין הכתובה בידה. וכן הוא לדברי רבי יוחנן. וכן פסקו כמה ראשונים. ויש חולקים, (וכנ"ל בסעיף א).
- עדי גירושין ללא גט וכתובה — לדעת האומר כותבים שובר והטוען אחר מעשה בית דין לא אמר כלום (רבי יוחנן) — גובה כתובתה. [אבל נאמן לומר פרעתי מנה במיגו של 'אלמנה נשאתיך' — אם אין לה עדי הינמא. עפ"י מהר"ח ועוד]. ולמאן דאמר אין כותבים שובר — אינה גובה.
- ד. שני גטין ושתי כתובות; אם זמן כתובה ראשונה קודם לזמן גט ראשון, וזמן כתובה שניה קודם לגט שני — גובה שתי כתובות. (אבל קדמו שתי הכתובות לגט הראשון — דינה כשתי כתובות וגט אחד וכדלהלן, שהרי כשהחזירה לא כתב לה כתובה והמגרש את אשתו והחזירה סתם, על מנת כתובה ראשונה החזירה). שתי כתובות וגט אחד — אינה גובה אלא כתובה אחת. ויכולה לגבות בזו או בזו, ובלבד שיש בשניה תוספת — מה על הראשונה. אין בשניה תוספת — ביטלה השניה את הראשונה (שמחלה לשעבוד הראשון). לפרש"י, כשיש בשניה תוספת, אם גובה בראשונה טורפת לקוחות מהזמן הראשון אך אין לה אותה תוספת שבשניה. ואם גובה בשניה, טורפת מזמן מאוחר עם התוספת. ויש חולקים וסוברים שיכולה לטרוף לקוחות מהזמן הראשון וגם התוספת מהזמן השני. (ע' בראשונים לעיל מד; רמב"ם זכיה ה, ט).
- כתובה ושני גטין או כתובה גט ומיתה; אם כתובה קודמת לגט, אינה גובה אלא אחת, שהמגרש ומחזיר על מנת כתובה ראשונה מחזיר. ואם גט קודם לכתובה — גובה שתי כתובות.

דף צ

- קסח. קטן שהשיאו אביו, והגדיל. וכן גר שנתגיירה אשתו עמו — מה דין הכתובה?
- קטן שהשיאו אביו, וכן גר שנתגיירה אשתו עמו — כתובתה קיימת, שעל מנת כן קיימה. (ואינה טורפת לקוחות, כי השטר שנכתב לה הוא שטר מוקדם. עפ"י תוס').
- והסיקו כדברי רב הונא שאין לה אלא עיקר כתובה אבל לא תוספת (שהרי השטר הזה חספא בעלמא הוא). חידשו לאחר שהגדיל או נתגייר — נוטלת מה שחידשו.
- א. כתבו התוס' שכתובתה מאתים, אעפ"י שבשעה שהגדיל אינה בתולה. והרמב"ם (אישות יא, ז ובמ"מ ולח"מ) כתב שבגר כתובתה מנה, שהרי אפילו בתחילתה לא היתה בחוקת בתולה.